

विकसित भारत, 2047: एक स्वप्न की एक गंतव्य?

2047 मध्ये भारताच्या स्वातंत्र्याला शंभर वर्षे पूर्ण होत असताना, 'विकसित भारत' किंवा विकसित भारताची एक शक्तिशाली आणि महत्वाकांक्षी दृष्टी राष्ट्रीय चेतनेवर अधिकाधिक हावी होत आहे. ही केवळ एक राजकीय घोषणा नाही, तर अब्जावधी लोकांच्या आशा-आकांक्षांचे प्रतीक आहे. तथापि, प्रश्न कायम आहे: ही दृष्टी एक वास्तववादी गंतव्य आहे की एक दूरचे स्वप्न आहे? याचे उत्तर भारताच्या सध्याच्या वाटचाली, त्याला भेडसावणाऱ्या जबरदस्त आव्हानांची आणि समृद्धीचा मार्ग निश्चित करण्यासाठी तो वापरू शकणाऱ्या संधींची सूक्ष्म समज यात आहे.

2047 हे एक वास्तववादी गंतव्य आहे, याचे कारण भारताने केलेल्या प्रगतीवर आधारित आहे. गेल्या काही दशकांमध्ये, भारताने वसाहतवादी, कृषीप्रधान अर्थव्यवस्थेतून जगातील सर्वात वेगाने वाढणाऱ्या आर्थिक महासत्तांपैकी एकामध्ये रूपांतर केले आहे. त्याचा जीडीपी वाढला आहे, ज्यामुळे तो जागतिक स्तरावर अव्वल अर्थव्यवस्थांमध्ये समाविष्ट झाला आहे. सेवा क्षेत्र, विशेषतः माहिती तंत्रज्ञान, महसूल आणि रोजगार निर्माण करणारा जागतिक नेता बनला आहे. भारताची लोकसंख्या, तरुण आणि मोठ्या कार्यक्षम लोकसंख्येमुळे, आर्थिक वाढीसाठी एक अभूतपूर्व संधी निर्माण झाली आहे, जर या कर्मचाऱ्यांना कुशल आणि व्यस्त ठेवले गेले. याव्यतिरिक्त, नवीन महामार्ग, रेल्वे आणि मेट्रो प्रणालींसह देशाचा पायाभूत सुविधा विकास, आधुनिक पाया तयार करण्याच्या राष्ट्राच्या वचनबद्धतेची साक्ष आहे. व्यापक इंटरनेट आणि मोबाइलच्या प्रसारामुळे डिजिटल क्रांतीने आधीच शासन, वाणिज्य आणि सामाजिक परस्परसंवादाचे रूपांतर करण्यास सुरुवात केली आहे, ज्यामुळे अधिक कार्यक्षम आणि सर्वसमावेशक समाजाचा मार्ग मोकळा झाला आहे.

तथापि, विकसित भारताच्या मार्गात महत्त्वपूर्ण अडथळे आहेत. सर्वात महत्वाचे आव्हान म्हणजे दरडोई उत्पन्नाची समस्या. भारताचा एकूण जीडीपी प्रभावी असला तरी, त्याचे दरडोई उत्पन्न कमी आहे, ज्यामुळे ते निम्न-मध्यम-उत्पन्न गटात येते. हा विरोधाभास असमान वाढ आणि खोलवर रुजलेल्या असमानतेची मूलभूत समस्या दर्शवितो. आर्थिक प्रगती काही शहरी केंद्रांमध्ये आणि लोकसंख्येच्या एका लहान भागात केंद्रित आहे, ज्यामुळे बहुसंख्य लोक मागे राहिले आहेत. उदाहरणार्थ, अव्वल 100 जिल्हे जीडीपी आणि निर्यातीमध्ये प्रचंड योगदान देतात, तर मोठ्या संख्येने जिल्हे आर्थिकदृष्ट्या स्थिर आहेत. हा प्रादेशिक आणि सामाजिक असमतोल सर्वसमावेशक विकासासाठी एक महत्त्वपूर्ण अडथळा आहे.

ही तफावत भरून काढण्यासाठी, भारताने आपल्या राज्याच्या क्षमतेतील गंभीर त्रुटी दूर केल्या पाहिजेत. कनिष्ठ न्यायालयांमध्ये संसाधनांच्या कमतरतेमुळे न्यायव्यवस्था विलंबाने ग्रस्त आहे. आरोग्य सेवा क्षेत्र कमी-नियमित आहे, ज्यामुळे पर्यवेक्षण आणि काळजीच्या गुणवत्तेत महत्त्वपूर्ण अंतर निर्माण झाले आहे. नोकरशाही, एक मोठा संसाधन असूनही, अनेकदा अकार्यक्षमता आणि टिकाऊ क्षमता वाढीच्या अभावाने ग्रस्त असते. या सरकारी संरचनांना सुव्यवस्थित करणे आणि प्रभावी प्रशासन सुनिश्चित करणे हे विकसित भारताचे स्वप्न साकार करण्यासाठी महत्त्वपूर्ण आहे.

शिवाय, एक खऱ्या अर्थाने विकसित राष्ट्र केवळ त्याच्या आर्थिक निर्देशकांनी परिभाषित होत नाही. तेथील नागरिकांना मिळणाऱ्या जीवनशैलीच्या गुणवत्तेने ते मोजले जाते, ज्यात दर्जेदार शिक्षण, आरोग्य सेवा, स्वच्छ पाणी आणि सामाजिक सुरक्षा यांचा समावेश आहे. भारताच्या सामाजिक क्षेत्रात महत्त्वपूर्ण गुंतवणूक आणि सुधारणांची आवश्यकता आहे. दरवर्षी मोठ्या संख्येने तरुण लोक कार्यक्षम लोकसंख्येमध्ये प्रवेश करत असले तरी, महत्त्वपूर्ण कौशल्य अंतर आहे, ज्यामुळे त्यांना उच्च-मूल्य नोकऱ्या मिळवणे कठीण होते. उच्च शिक्षण घेतलेल्या मोठ्या संख्येने महिला असूनही, महिला श्रमशक्तीतील सहभाग कमी आहे, जे एक मोठे न वापरलेले संभाव्य दर्शविते.

पर्यावरण स्थिरता हा विकास कार्यक्रमाचा आणखी एक महत्वाचा घटक आहे. भारताची अर्थव्यवस्था वाढत असताना, ऊर्जा आणि संसाधनांची मागणीही वाढत आहे. देशाने आपल्या आर्थिक आकांक्षा आणि पर्यावरणीय व्यवस्थापनाची बांधिलकी यांच्यात संतुलन साधले पाहिजे, स्वच्छ उर्जेकडे संक्रमण करण्यास प्रोत्साहन दिले पाहिजे आणि नैसर्गिक संसाधनांच्या खर्चावर प्रगती होणार नाही याची खात्री करण्यासाठी टिकाऊ पद्धती स्वीकारल्या पाहिजेत.

2047 पर्यंत विकसित भारतासाठी रोडमॅपला सुधारणा आणि गुंतवणुकीच्या मुख्य क्षेत्रांवर लक्ष केंद्रित करून बहु-आयामी दृष्टिकोन आवश्यक आहे. प्रथम, पुढील दोन दशकांत सरासरी 7.8% ची सतत उच्च वाढ दर आवश्यक आहे. ही वाढ सर्वसमावेशक असावी, सर्व नागरिकांचे राहणीमान वाढवणे आणि उत्पन्नातील असमानता कमी करणे. दुसरे, भौतिक आणि सामाजिक पायाभूत सुविधांमध्ये गुंतवणूक लक्षणीयरीत्या वाढवली पाहिजे. यात वाहतूक नेटवर्कचे आधुनिकीकरण करणे, विश्वसनीय वीज पुरवठा सुनिश्चित करणे आणि विशेषतः ग्रामीण भागात डिजिटल दरी कमी करणे समाविष्ट आहे. तिसरे, शिक्षण आणि कौशल्य विकासाद्वारे मानवी भांडवल सुधारण्यासाठी एकत्रित प्रयत्न आवश्यक आहे, ज्यात STEM शिक्षण आणि व्यावसायिक प्रशिक्षणावर विशेष लक्ष केंद्रित केले जाईल. चौथे, राज्याची क्षमता आणि प्रशासन मजबूत करणे अत्यावश्यक आहे. यात न्यायिक सुधारणा, नोकरशाहीतील अडथळे कमी करणे आणि पारदर्शकता व उत्तरदायित्व यांना प्रोत्साहन देणे समाविष्ट आहे. शेवटी, भारताने तंत्रज्ञानात जागतिक नेता बनण्यासाठी नवकल्पना आणि संशोधन आणि विकास (R&D) ची संस्कृती वाढवली पाहिजे.

निष्कर्ष, 2047 पर्यंत विकसित भारताचे स्वप्न एक अशक्य स्वप्न नाही, तर एक आव्हानात्मक आणि साध्य करण्यायोग्य गंतव्य आहे. हा एक प्रवास आहे ज्यासाठी केवळ मजबूत आर्थिक धोरणेच नव्हे, तर खोलवर रुजलेले सामाजिक आणि संस्थात्मक सुधारणांचीही आवश्यकता आहे. महत्वाकांक्षा आहे, आणि संभाव्यताही आहे. भारताची लोकसंख्या, त्याचा उद्योजक आत्मा आणि त्याचा वाढता जागतिक प्रभाव यामुळे अनुकूल परिस्थिती निर्माण होते. तथापि, असमानता, संस्थात्मक कमकुवतपणा आणि पर्यावरणीय आव्हानांना तोंड देण्यासाठी, राष्ट्राने तातडीने, दूरदृष्टीने आणि सामायिक उद्दिष्टाच्या भावनेने कार्य केले पाहिजे. हे सरकार, खाजगी क्षेत्र आणि प्रत्येक नागरिकाच्या सामूहिक प्रयत्नांची आवश्यकता असलेले कार्य आहे. भारताचे भविष्य आज ज्या पद्धतीने बांधले जात आहे त्यात आपल्या अडचणींवर मात करून आणि आपल्या सामर्थ्याचा फायदा घेऊन, भारत 'विकसित भारत' या स्वप्नाला एक मूर्त आणि न्याय्य वास्तवात रूपांतरित करू शकतो.